

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Светла Пенева Коева

от Института за български език при Българската академия на науките,
професор по *Филология, Общо и сравнително езикознание (Математическа лингвистика)*

за дисертационния труд на Димитър Паунов Георгиев

на тема „Копулативен тип предикативни отношения в българското сложно изречение“

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в областта на висше

образование: 2. *Хуманитарни науки*, професионално направление: 2.1. *Филология*,

специалност: *Български език (Съвременен български език – Синтаксис)*

ДАННИ ЗА АВТОРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Димитър Паунов Георгиев е магистър на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ със специалност *Български език и история* от 2001 година. От 2017 година е хоноруван асистент в същия университет. Провежда семинарни занимания по *Синтаксис на съвременния български език* (редовно обучение за бакалаври) и по *Граматически формализми* (редовно обучение за магистри).

ДАННИ ЗА ДОКТОРАНТУРАТА

В периода от март 2015 година до февруари 2018 година Димитър Паунов Георгиев е докторант в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ с научен ръководител доц. д-р Петя Бъркалова. Според предоставената документация за времето на обучението и за предварителното обсъждане на дисертационния труд всички изисквания на Закона за развитието на академичния състав в Република България и Правилника на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ са спазени.

ХАРАКТЕРИСТИКА И ОЦЕНКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД И АВТОРЕФЕРАТА

Дисертационният труд на Димитър Георгиев „Копулативен тип предикативни отношения в българското сложно изречение“ се състои от увод, заключение, три глави, библиография, списък на ексцерпираните източници и приложение и е в обем от 306 страници.

Дисертационният труд засяга важни и недостатъчно добре проучени въпроси от областта на българския синтаксис. По тази причина темата на труда (макар че е трудна) е добре подбрана и отговаря на необходимостта да се направи цялостно задълбочено

изследване в тази област.

В уводната част се посочва предметът на изследване: сложни съставни изречения, при които подчинените изречения се намират в „прикопулна позиция“ (стр. 6), и целта на изследването: „да се разработи теоретичната област, наречена *копулативен тип предикация* в българското сложно изречение“ (стр. 7). Може да се направи уточнението, че терминът „копулативен тип предикация“ обхваща и всички случаи на неглаголна предикация, но сечението между предмета на изследване на дисертационния труд и формулираната основна цел фактически задава интерпретацията на употребявания термин.

Общото впечатление от работата на Димитър Паунов Георгиев е, че той се е справил отлично с поставените задачи (формулирани в уводната част на дисертацията) и е показал както възможностите си за добросъвестно проследяване и анализиране на предходни изследвания, хипотези и изводи, така и качествата си на изграден изследовател, който съумява да изложи убедително собствените си възгледи и заключения. Докторантът предлага един съвременен модел на изследване, в което се задават хипотези и се привеждат доказателства, които удостоверяват или не валидността на хипотезите. Смесването на генеративен синтаксис и традиционен синтаксис, от една страна, предлага добър преход между съответните теоретични постановки и терминологичен апарат. От друг страна, генеративният синтаксис (в различните си разновидности и при всички критични бележки, които са правени или могат да бъдат направени към тях) представлява завършен модел за лингвистично описание и в тази връзка може да се използват повече от възможностите, които този модел предлага за описание и обяснение на езиковите факти.

Първа глава, озаглавена „Интерпретация на подчинените изречения при глагола *съм* в българската синтактична традиция“, изцяло изпълнява поставената в уводната част задача: „да се проследи регистрирането и класифицирането на подчинените изречения в прикопулна позиция от втората половина на XIX век насам“ (стр. 7). Очакваното заключение, че подложните и сказуемноопределителните изречения са описани последни в сравнение с останалите видове подчинени изречения, намира потвърждение в представянето на конкретните трудове, както и в наблюденията на автора за причините, които са довели до това: подложните и сказуемноопределителните изречения не образуват единен клас и се различават от останалите видове подчинени изречения, което ги прави трудни за описание и класификация. Основните изводи на Димитър Георгиев са, че: в голяма част от представените граматика до XX век липсват както примери, така и опити за класификация на изреченията в прикопулна позиция; а през първата половина на XX век разглежданите подчинени

изречения са все още рядко предмет на описание. На фона на тези изводи съпоставянето на субектните и предикативните изречения с определителните изречения в няколко граматики от първата половина на XX век показва сериозните възможности за анализ и съпоставка на техните автори. Особено полезно е представянето на субектните и предикативните изречения в изследванията от втората половина на XX век, което изброява възприетите класификации и очертава спорните въпроси и нерешените случаи.

Прегледът на българските граматики за такъв относителен дълъг период е изчерпателен и аналитичен и по тази причина изключително полезен: от една страна, се показва процесът на осмисляне и развитие при описанието на разглежданите видове подчинени изречения, а от друга страна, се предоставя достоверна информация за граматичните трудове и изложените схващания в тях. Може да се направи забележка по отношение на част от използваната терминология: термините „парадигма“ (стр. 11, 12, 20 и следващи употреби) и „таксономия“ (стр. 6, 16, 21 и следващи употреби) се употребяват преносно вместо термина „система“ на подчинените изречения. Според нас стилистично неуместна е и употребата на думата „визия“ (стр. 33, 34, 43 и следващи употреби) вместо „схващане“, „възгледи“ и под.

Втора глава е озаглавена „Генериране на подчинени изречения в прикопулна позиция“. Предложеният модел на подчинените изречения в прикопулна позиция е непротиворечив в рамките на избрания теоретичен апарат, който можем да характеризираме като част от модула за фразова структура от Теорията за управление и свързване на Н. Чомски. Основната теза на автора е, че „сложните съставни с подчинени изречения в прикопулна позиция могат да се разглеждат като производни от прости изречения, построени по трикомпонентния модел *субект – копула – предикатив*“, където „подчинените изречения се явяват субститути в една от двете прикопулни позиции“ (стр. 66). Разглеждането на субектните и предикативните изречения като резултат от субституция в синтактичните позиции на субекта и предикатива се следва последователно в дисертационния труд. Макар че на някои места накратко се посочват и други мнения, не присъстват ясно очертани доказателства защо се приема тезата за субституция и съответно защо се отхвърлят други възможни интерпретации. Основно предизвикателство би представлявало обяснението за заместването на предикат с именна лексикална реализация (предикатив) с друга предикатно-аргументна структура. Макар че се отрича (стр. 234), подходът с присъединяване на подчинените изречения към празна опора все пак се възприема от автора, без това да се признава (стр. 178, 191, 197, 218, 253).

Отлично впечатление прави фактът, че докторантът използва теоретичните разработки

на научния си ръководител, като ги надгражда и обогатява. В този смисъл обаче се нуждае от прецизиране твърдението относно „структурата на сложни съставни изречения с подчинено подложно изречение при нулевосубектни именни сказуеми“, където „подчиненото изречение е субститут на подлога в конструкцията *SubP cop PredP*, а предикативната фраза е изразена с неизменяеми безлични (третолични) съставни именни сказуеми, съставени от безлично-предикативни изрази (*pro_{ex} {- o/- e}*), съществителни имена с абстрактно значение (*pro_{ex} N*), предложни групи (*pro_{ex} PP*) и копулативен глагол *съм* в трето лице, единствено число“ (стр. 68), за да се изясни какво означава субституция на субекта със субектни изречения при нулевосубектни именни предикати (парадоксът е отбелязан и от автора на дисертационния труд (стр. 68)).

Димитър Георгиев си поставя задачата да намери ясни критерии за еднозначна класификация на субектните и предикативните изречения. Обстойно са коментирани изказваните предположения за определянето на подчинените изречения като субектни или предикативни в зависимост от наличието или отсъствието на определеност на субекта. Отлично впечатление прави уметелото използване на подходящо подбрани примери за доказателства, което е в духа на модерната синтактична традиция. В резултат на наблюденията си авторът достига до заключението, че „подчинените изречения при определена именна група и копулативен глагол би трябвало да се тълкуват като сказуемноопределителни“ (89 стр.).

Дисертационният труд предлага подробна характеристика на подчинителните съюзи, като правилно се посочва, че не всички подчинителни съюзи са комплементизатори. Подчинителният съюз „да“ се представя като опора на комплементизаторната фраза (стр. 71, 77 и следващи), но Димитър Георгиев привежда редица мнения и примери, които показват различното синтактично поведение на съюза „да“ в сравнение със съюза „че“. Това му дава основание да намери различно място за тези два съюза в едно по-детайлно представяне на структурата на комплементизаторната фраза (стр. 116).

Трета глава, озаглавена „Формални описания на сложните съставни изречения с подчинени в прикопулна позиция“, представя подробно комбинациите на глагола „съм“ със субектни и предикативни изречения, от една страна, и с допустимите множества от предикативи и субекти, от друга страна. Тази глава според нас представлява и основният принос на дисертационния труд, защото при описанието на комбинаториката се предлага подробно описание на: лексикалните единици в субектна позиция, както и на техните

лексикални признаци, граматични характеристики и синтактична структура; допустимите граматични категории, лексикални единици и лексикални признаци за предикатива; допустимите граматични характеристики на глагола „съм“; употребата на фразеологични изрази; случаите на задължителна поява на винителни или дателни клитики, както и възможностите за тяхното удвояване; конкуренцията между използваните подчинителни съюзи; конкуренцията между въпросителни частици и въпросителни местоимения и наречия; употребата на относителните местоимения и наречия; използваните словоредни варианти. С други думи, се представя цялостно описание, което включва лексикални, морфологични и синтактични ограничения за съчетаемостта на глагола „съм“ със субектни и предикативни изречения. Предлага се и функционална класификация на подчинените изречения, които не винаги са субектни или предикативни.

Подчинените изречения към предикати като *време е, рано е, късно е* и подобни се класифицират като определителни изречения (стр. 131), но ако подчинените изречения са комплементни изречения към предикатива, тяхната функционална характеристика е на допълнителни изречения. При това подчинените изречения при предикати като *страх ме е, срам ме е, мъка ми е* и подобни правилно са определени като допълнителни изречения (113 стр.). Самият автор на друго място казва, че „предпочитаната интерпретация на подчинено изречение към комбинация от копула и предикатив е *допълнително изречение* към съставно именно сказуемо, а не *определително* към предикатива“ (стр. 238), което вече е посочвано категорично от Св. Коева (Коева, Св. *Типология на подчинените изречения към прилагателно име в български*. 2018).

За десемантизацията на „как“ и употребата му като комплементизатор при перцептивни глаголи (стр. 175) пише и Л. Ласкова (Ласкова, Л. *Параметри на ситуациите, изразени в изказване с глагол за перцепция: лице, число, статус и време*. 2012), а за заемането на позицията на липсващата опора от подчиненото изречение (158 стр.) – Св. Коева (Коева, Св. *Синтаксис и пунктуация*. 1999).

Дисертационният труд завършва със заключение, в което са представени основните изводи, до които достига авторът. Много полезно е приложението в края на дисертационния труд, което в табличен вид илюстрира комбинаториката между глагола „съм“ и различни видове подчинени изречения в зависимост от семантиката на изразяваното отношение.

Дисертационният труд е структуриран отлично, езикът е точен и ясен. Наблюдават се отделни печатни грешки и е възможно да се направят дребни стилистични корекции за замяна на чуждици, които не са термини, с утвърдените им съответствия в българския език.

Авторефератът (с обем от 32 страници) коректно отразява съдържанието на дисертационния труд и в концентриран вид представя основните проблеми, доказателства и заключения, намерили място в дисертационния труд.

НАУЧНИ ПРИНОСИ

От направените в дисертационния труд наблюдения и изводи личи, че поставената цел – да се опише комбинаториката на глагола „съм“ с подчинени изречения, е постигната. Подробната класификация, подкрепена с примери, е важен научен принос и може да бъде отправна точка за бъдещи изследвания. Научен принос представлява и описанието на ограниченията при съчетаемостта на различните видове подчинени изречения, глагола „съм“ и съответните субекти или предикативи. Предложената класификация има своето значение не само за българското езикознание, но и за области като компютърната лингвистика, където вярното и изчерпателното описание на езиковите структури е от особено значение.

Основна част от самостоятелния анализ на автора е свързана с фразово-структурната граматика. Това, без да се афишира, подпомага последователния и непротиворечив анализ в синхрон с теоретичните постановки. Димитър Георгиев показва, че умее да групира и класифицира синтактични структури, което поради езиковата многозначност в много случаи не е лесна задача. Отлично впечатление прави и фактът, че теоретичните постановки са подкрепени с примери от реални текстове.

Цялостният текст свидетелства, че Димитър Георгиев безспорно притежава способности за самостоятелни научни изследвания. Авторът демонстрира умение да покаже постиженията на предходните разработки и на тяхна основа да направи надграждане и да изведе самостоятелни заключения. Не само първа глава представлява принос към описанието на историята на българския синтаксис, но и останалите части на дисертационния труд, където с още по-голямо майсторство се сравняват и анализират различни мнения, за да се потвърди или отхвърли дадена хипотеза.

ПУБЛИКАЦИИ И УЧАСТИЕ В НАУЧНИ ФОРУМИ

Представени са пет самостоятелни публикации по темата на дисертационния труд, чието съдържание допринася към развитието на формулираните в него тези. Димитър Георгиев е участвал и в престижни научни форуми, на които е представил доклади, свързани с проблематиката на дисертационния си труд.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Оценявайки важноста на темата на дисертационния труд „Копулативен тип предикативни отношения в българското сложно изречение“ и качеството на направените наблюдения, анализи и теоретични обобщения, убедено давам своята положителна оценка на проведеното изследване – дисертационен труд и автореферат, на постигнатите резултати и приноси и предлагам на почитаемото жури да присъди на Димитър Паунов Георгиев образователната и научна степен „доктор“ в областта на висше образование 2. *Хуманитарни науки*, професионално направление 2.1. *Филология*, специалност: *Български език (Съвременен български език – Синтаксис)*.

17 юни 2019 г.

проф. д-р Светла Коева